

USŁUGI REINTEGRACJI SPOŁECZNO-ZAWODOWEJ W DOBIE PANDEMII

Monitoring kondycji
małopolskich jednostek reintegracyjnych

RAPORT Z BADANIA 2020

Opracowanie:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie

Anna Rychły-Mierzwa

WSTĘP

Monitoring sektora ekonomii społecznej w Małopolsce w części dotyczącej podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym (JR) realizowany jest przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie od 2016 r., obejmując swym zakresem wszystkie jednostki reintegracyjne (JR) prowadzące aktywną działalność w regionie małopolskim w danym roku.

Do jednostek reintegracyjnych zaliczamy centra integracji społecznej (CIS), kluby integracji społecznej (KIS), warsztaty terapii zajęciowej (WTZ) oraz zakłady aktywności zawodowej (ZAZ). Zadaniem jednostek reintegracyjnych jest aktywizacja zawodowa i integracja społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, przez co rozumieć należy działania na rzecz odbudowy i podtrzymania umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu oraz do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy (por. „Wytyczne w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020”).

Badanie, scharakteryzowane w niniejszym raporcie, miało odmienny charakter od analiz realizowanych w poprzednich latach ze względu na sytuację pandemiczną, z jaką mieliśmy do czynienia w 2020 r. Składało się ono z następujących komponentów:

- a) **analiza desk research**, która objęła dane udostępnione przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej – Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Małopolski Urząd Wojewódzki w Krakowie, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego w Krakowie.
- b) **badanie ankietowe** przeprowadzone z wykorzystaniem metodologii CAWI, tj. wspomaganego komputerowo wywiadu za pomocą kwestionariusza ankiety on-line w okresie 26 kwietnia-10 maja 2021 r., w którym udział wzięły 73 jednostki reintegracyjne:
 - 8 z 13 centrów integracji społecznej;
 - 17 z 28 aktywnych w 2020 r. klubów integracji społecznej;
 - 41 z 69 warsztatów terapii zajęciowej;
 - 7 z 11 zakładów aktywności zawodowej.

- c) uzupełniający charakter w stosunku do badania ankietowego miały wywiady bezpośrednie z przedstawicielami poszczególnych typów jednostek reintegracyjnych zrealizowane w formule **zogniskowanego wywiadu grupowego** w dniach: 23 marca 2021 r. (spotkania z przedstawicielami WTZ i ZAZ) oraz 7 kwietnia 2021 r. (spotkanie z przedstawicielami KIS i CIS).

NAJWAŻNIEJSZE USTALENIA RAPORTU

1. Dostępność i liczba uczestników wsparcia jednostek reintegracyjnych w 2020 r.

- 1) System reintegracji społeczno-zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oparty na jednostkach reintegracyjnych charakteryzuje się różnorodnym stopniem kompleksowości w skali województwa małopolskiego:
 - a) biorąc pod uwagę dostępność wsparcia JR w skali subregionów obserwujemy, że w 2020 r., podobnie jak w latach poprzednich, najwięcej małopolskich jednostek reintegracyjnych (38,52%, 47 na 122) działało na obszarze Krakowskiego Obszaru Metropolitarnego, 21,31% (26) w Małopolsce Zachodniej, 19,67% (24) w subregionie sądeckim, 13,93% (17) w Subregionie Tarnowskim, a najmniej rozwinięty system wsparcia JR funkcjonował w subregionie podhalańskim (zaledwie 8 PES, tj. 6,56%).
 - b) biorąc pod uwagę dostępność wsparcia podmiotów reintegracyjnych w skali powiatów, najmniejszą obserwujemy w powiatach dąbrowskim, nowotarskim, wielickim i tatrzańskim (obecność tylko 1 typu, JR, w każdym z tych przypadków to WTZ), wszystkie typy jednostek reintegracyjnych identyfikujemy zaledwie w 2 jednostkach powiatowych: w powiecie olkuskim oraz w Krakowie (powiat grodzki).
- 2) Wśród organizacji prowadzących jednostki reintegracyjne przeważają organizacje III sektora (wyjątkiem w tej grupie są KIS, które w większości prowadzone są przez samorządy lokalne, głównie przy OPS).
- 3) Warunki pandemiczne nie zakłóciły obserwowanego przez ostatnie lata trendu w zakresie systematycznego wzrostu liczby uczestników wsparcia WTZ w woj. małopolskim. W 2020 r. w Małopolsce działało 69 warsztatów terapii zajęciowej, z których wsparcia korzystało 2726 osób. Pomimo utrudnień związanych z pandemią w 2020 r. w porównaniu do roku poprzedniego wzrósł

zasięg wsparcia osób niepełnosprawnością w formule zajęć klubowych, z których skorzystało 47 beneficjentów w 6 WTZ.

- 4) W 2020 roku na terenie Małopolski działało 11 zakładów aktywności zawodowej, tyle samo co w poprzednim roku. W ciągu ostatnich lat liczba niepełnosprawnych pracowników ZAZ w Małopolsce stale wzrasta (nie obserwujemy w tym zakresie negatywnego wpływu epidemii): w 2020 r. ZAZ zatrudniały 464 osoby z niepełnosprawnością.
- 5) W 2020 roku w Małopolsce wsparcie w formie klubu integracji społecznej aktywnie realizowało 29 podmiotów, choć rejestr prowadzony przez Wojewodę Małopolskiego obejmował 33 KIS. Liczba uczestników KIS zmniejsza się. W 2020 r. zajęcia w KIS rozpoczęło 806 osób, blisko 50% mniej osób niż w roku 2017, przy podobnej liczbie podmiotów. Do najważniejszych przesłanek kwalifikujących do uczestnictwa w KIS niezmiennie należy bezrobocie, w tym długotrwałe.
- 6) W ciągu 2020 r. w woj. małopolskim funkcjonowało 13 centrów usług społecznych. Z oferty CIS w skorzystały w sumie 484 osoby, o 46 więcej niż w roku poprzednim. Najczęściej deklarowaną przesłanką do uczestnictwa w CIS również było bezrobocie, w tym długotrwałe.

2. Usługi reintegracji społeczno-zawodowej w 2020 r.

- 1) Najważniejsze konsekwencje dla realizacji usług reintegracji społeczno-zawodowej w 2020 r. wynikały z ograniczenia możliwości ich realizacji w formule stacjonarnej, co wpłynęło w widoczny sposób na zakres instrumentów JR w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej:
 - a) 60 z 73 jednostek reintegracyjnych, które uczestniczyły w badaniu, wdrożyło w 2020 r. zdalne instrumenty realizacji usług reintegracji społeczno-zawodowej, aczkolwiek w bardzo zróżnicowanym stopniu. Wdrożenie alternatywnych działań w obszarze reintegracji i aktywizacji społeczno-zawodowej innych niż działania z wykorzystaniem elektronicznych środków komunikowania się (internetu, telefonu) dotyczyło nielicznych jednostek reintegracyjnych w Małopolsce (8 z 73 ankietowanych);
 - b) wśród 41 WTZ uczestniczących w badaniu ankietowym ROPS zaledwie 15 podmiotów zadeklarowało dostępność wsparcia w formie praktycznej nauki zawodu realizowanej w formie warsztatów zawodowych/pracowni/

grup roboczych, zmniejszyła się liczba warsztatów zawodowych prowadzonych w ramach działalności wytwórczej, handlowej lub usługowej CIS, mniejsza liczba uczestników JR niż w roku 2019 skorzystała ze szkoleń zawodowych organizowanych przez podmioty zewnętrzne oraz staży i praktyk u pracodawców.

- 2) W porównaniu do lat poprzednich w 2020 r. redukcji uległa skala wykorzystania wizyt w instytucjach kultury, spotkań integracyjnych, działań w formie samopomocy czy grup terapeutycznych jako instrumentów integracji społecznej.
- 3) Czynniki w największym stopniu negatywnie wpływającymi na realizację usług reintegracyjnych były: ograniczone możliwości bezpośredniego kontaktu z beneficjentami wsparcia, subiektywne poczucie zagrożenia, brak infrastruktury technicznej do pracy zdalnej oraz deficyt wsparcia zewnętrznego.
- 4) Negatywne efekty pandemii, które w największym stopniu odcisnęły piętno na pracy małopolskich WTZ, ZAZ, KIS i CIS to: zagrożenie dla dotychczasowych efektów usług reintegracyjnych, ograniczone możliwości współpracy z partnerami w środowisku lokalnym, zmiany w otoczeniu prawnym, zwiększona absencja uczestników wsparcia oraz konieczność pracy w formule zdalnej. Jako najmniej dotkliwie oceniono: deficyt środków ochrony osobistej, trudności finansowe organizacji prowadzącej jednostkę, braki kadrowe związane z sytuacją osobistą lub zdrowotną kadry JR oraz trudności w zarządzaniu podmiotem.

3. Efekty „zatrudnieniowe” reintegracji społeczno-zawodowej w JR w 2020 r.

- 1) Tylko 14 spośród 122 osób, które w 2020 r. opuściły małopolskie WTZ (11,48%) podjęło zatrudnienie. Liczba beneficjentów wsparcia WTZ podejmujących zatrudnienie w 2020 r. w widoczny sposób *in minus* odbiega od wskaźników z lat poprzednich (w 2019 r. – 19,51%, w 2018 r. – 26,63%)
- 2) ZAZ zatrudniały 464 osoby z niepełnosprawnością, tj. więcej niż w roku poprzedzającym.
- 3) 11 KIS na 29 nie zadeklarowało żadnych efektów w zakresie reintegracji społeczno-zawodowej swych beneficjentów w 2020 r. Usamodzielnienie ekonomiczne dotyczy w 2020 r. 139 beneficjentów KIS (tzn. zaledwie 26,73%

tych, którzy w 2020 r. zakończyli uczestnictwo w KIS, a 61,23% posiadających status absolwenta KIS).

- 4) Udział we wsparciu CIS w 2020 r. ukończyło 235 osób, z czego o samodzielności ekonomicznej możemy mówić w przypadku 66 osób (28%). W tej grupie 58 osób to zatrudnieni u pracodawcy zewnętrznego, w tym zaledwie jedna osoba, w stosunku do której zastosowanie znalazł instrument zatrudnienia wspieranego.

4. Redukcja skali współpracy JR w środowisku lokalnym

- 1) Aż 42 z 73 ankietowanych jednostek reintegracyjnych zadeklarowały brak współpracy z partnerami w środowisku lokalnym w 2020 r. Większość z nich (25) ten stan rzeczy wiązało z sytuacją pandemii. Dalsze 17 podmiotów stwierdziło, że w 2020 r. dotychczasowa skala współpracy lokalnej uległa redukcji. Współpracę lokalną w skali porównywalnej do tej, realizowanej przed pandemią, zadeklarowało 13 z 73 podmiotów, zaledwie jeden podmiot (WTZ) stwierdził większą skalę współpracy lokalnej w 2020 r. w porównaniu do wcześniejszego okresu.
- 2) Najwięcej JR, spośród tych, które zadeklarowały współpracę lokalną, współpracowało z instytucjami samorządu lokalnego, takimi jak ośrodek pomocy społecznej oraz urząd miasta/gminy. Wśród partnerów z sektora ekonomii społecznej najczęściej wskazywanym partnerem JR, podobnie jak w latach ubiegłych, była organizacja pozarządowa. Skala współpracy z lokalnymi pracodawcami kształtowała się na poziomie zbliżonym do lat poprzednich. Podobnie jak w latach ubiegłych wśród samych jednostek reintegracyjnych najczęściej wskazywanym partnerem były WTZ, natomiast w najmniejszym stopniu podmioty zatrudnienia socjalnego – CIS i KIS.
- 3) Obszarem współpracy JR w środowisku lokalnym, który w największym stopniu wpłynął pozytywnie na realizację usług reintegracyjnych w 2020 r. były wspólne działania na rzecz beneficjentów usług reintegracyjnych.

5. Wsparcie dla usług reintegracji społeczno-zawodowej w okresie pandemii

- 1) Instrumenty tzw. tarczy antykryzysowej przeznaczone dla PES w dużej części były niedostępne dla WTZ, ZAZ, KIS i CIS oraz organizacji je prowadzących, przede wszystkim ze względu na ograniczony zakres działalności ekonomicznej JR:

- a) 22 z 73 ankietowanych JR nie skorzystały z innego wsparcia ze środków publicznych niż utrzymanie dotychczasowego poziomu finansowania usług reintegracyjnych;
 - b) wśród pozostałych 51 podmiotów najwięcej JR skorzystało z instrumentów dostępnych w ramach programu wsparcia doraźnego organizacji pozarządowych w zakresie przeciwdziałania skutkom covid-19;
 - c) relatywnie niewielki zakres miały rozwiązania dotyczące ułatwień spłaty zobowiązań wobec Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (ZUS);
 - d) w ocenie instrumentów wsparcia ze środków publicznych dokonanej przez JR dominuje zdecydowanie ocena dostateczna (ocenę bardzo dobrą wystawiły tylko 4 z 73 ankietowanych, taka sama liczba badanych uznała, że wsparcie było niedostateczne).
- 2) Skala wsparcia dla małopolskich jednostek reintegracyjnych ze strony środowiska lokalnego – zarówno osób fizycznych, sektora biznesowego jak i samorządu lokalnego – również nie była znacząca:
- a) 51 z 73 ankietowanych JR zadeklarowało brak wsparcia ze strony podmiotów biznesowych, 40 nie korzystało ze wsparcia indywidualnych członków lokalnej społeczności, 36 JR zadeklarowało brak wsparcia ze strony samorządu lokalnego;
 - b) w przypadku wsparcia ze strony firm i osób prywatnych najbardziej powszechną formą było wsparcie finansowe w formie darowizny;
 - c) beneficjentem wsparcia firm i osób prywatnych w największym stopniu były warsztaty terapii zajęciowej, w najmniejszym kluby integracji społecznej;
 - d) wsparcie JST realizowane było głównie w formie niefinansowej;
 - e) żaden z ankietowanych podmiotów nie zadeklarował wsparcia JST przy realizacji wspólnych przedsięwzięć w 2020 r.
- 3) Podmioty reintegracyjne nadal w niewielkim stopniu są beneficjentami ośrodków wsparcia ekonomii społecznej.

6. Kadry jednostek reintegracyjnych

- 1) Jednostki reintegracyjne w 2020 r. stanowiły miejsce pracy w sumie dla 1358 osób. Oznacza to zmniejszenie liczby osób zatrudnionych w tym sektorze w porównaniu do poprzedniego roku objętego badaniem (dotyczy to głównie kadry merytorycznej).

- 2) Największe dolegliwości związane z pandemią, które w negatywny sposób wpływały na codzienną pracę kadr JR, związane były z ograniczonymi możliwościami bezpośredniego kontaktu z beneficjentami wsparcia oraz brakiem infrastruktury technicznej dostosowanej do pracy zdalnej.
- 3) Kontekst pandemiczny w nieznaczny sposób wpłynął na potrzeby wsparcia kadr JR w zakresie doskonalenia kompetencji, które niezmiennie od kilku lat dotyczą przede wszystkim takich obszarów jak: przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu, pozyskiwanie środków zewnętrznych na działalność organizacji oraz działalność statutowa (reintegracyjna).

REKOMENDACJE

Problem 1: Zróżnicowana skala dostępności wsparcia w zakresie reintegracji społeczno-zawodowej w regionie.

- 1) zwiększenie skali wsparcia o charakterze informacyjno-doradczym na rzecz tworzenia i wdrażania na poziomie lokalnym nowych rozwiązań w obszarze reintegracji społeczno-zawodowej;
- 2) kreowanie partnerstw lokalnych na rzecz budowy zintegrowanego systemu reintegracji społecznej i zawodowej na poziomie powiatów;
- 3) zwiększenie poziomu zaangażowania samorządów gminnych w roli podmiotów tworzących i prowadzących/współprowadzących jednostki reintegracyjne poprzez działania rzecznicze, informacyjne oraz instrumenty finansowe;
- 4) uruchomienie instrumentów finansowania tworzenia i działalności centrów integracji społecznej, możliwych do wdrożenia zgodnie z ustawą o zatrudnieniu socjalnym;
- 5) priorytetowe ujęcie problematyki tworzenia nowych zakładów aktywności zawodowej w RPO WM w nowej perspektywie finansowej UE,
- 6) premiowanie w ramach konkursów RPO WM/ofert realizacji zadań publicznych przedsięwzięć, które uzupełniają „białe plamy” dostępności wsparcia reintegracyjnego w regionie.

Problem 2: Ograniczenie zakresu instrumentów JR w zakresie reintegracji społeczno-zawodowej w związku z przedłużającą się sytuacją pandemii.

- 1) doradcze i finansowe wsparcie przedsięwzięć JR, których celem jest wypracowanie i wdrożenie innowacyjnych narzędzi reintegracji społeczno-zawodowej;
- 2) wsparcie dla budowy infrastruktury teleinformatycznej JR, umożliwiającej realizację wysokiej jakości usług reintegracyjnych również w formule zdalnej;
- 3) intensyfikacja działań, mających na celu podniesienie wiedzy kadr JR na temat innowacyjnych instrumentów realizacji usług reintegracyjnych oraz ich praktycznych umiejętności w tym zakresie (działania szkoleniowe, upowszechnianie dobrych praktyk);
- 4) prowadzenie działań rzeczniczych na rzecz rozwiązań prawnych umożliwiających realizację usług reintegracyjnych przez JR w bardziej elastycznej formule (czasowej i organizacyjnej), uwzględniającej specyfikę i potrzeby odbiorców wsparcia;
- 5) zwiększenie nacisku na kształtowanie kompetencji cyfrowych beneficjentów JR.

Problem 3: Dalsze obniżenie wskaźnika „efektywności zatrudnieniowej” JR w 2020 r. oraz utrzymujący się niski wskaźnik PES/PS w roli pracodawców dla beneficjentów KIS, CIS, WTZ i ZAZ.

- 1) prowadzenie działań mających na celu upowszechnianie wiedzy o specyfice działalności JR i jej barierach wśród pracowników instytucji odpowiedzialnych za kierowanie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym do konkretnych form wsparcia (komisji orzekających o stopniu niepełnosprawności, OPS);
- 2) prowadzenie działań mających na celu promowanie pozytywnego wizerunku osób z niepełnosprawnościami w środowisku pracy;
- 3) prowadzenie działań mających na celu animowanie współpracy między JR a lokalnymi pracodawcami;
- 4) wdrożenie instrumentów finansowych promujących tworzenie ZAZ przy WTZ (na bazie już funkcjonujących, wybranych pracowni zawodowych) oraz przedsiębiorstw społecznych przez organizacje prowadzące WTZ, KIS lub CIS;
- 5) premiowanie (również za pomocą instrumentów finansowych) tworzenia miejsc pracy dla absolwentów JR w przedsiębiorstwach społecznych;

- 6) zwiększenie stopnia wykorzystania instrumentu zatrudnienia wspieranego jako planowego elementu ścieżki wsparcia absolwentów PZS poprzez usprawnienie komunikacji między KIS i CIS oraz PZS a PUP;
- 7) uruchomienie dodatkowych instrumentów wsparcia, finansowych i niefinansowych, dla pracodawców z otwartego rynku pracy, zatrudniających beneficjentów JR;
- 8) umożliwienie kontynuacji realizacji reintegracji społecznej przez absolwentów JR, którzy podjęli zatrudnienie, poprzez urealnienie instrumentu wsparcia reintegracyjnego dla pracowników PS, dostępnego w ramach oferty OWES oraz promowanie instytucji trenera zatrudnienia, a także premiowanie rozwiązań w tym zakresie w projektach realizowanych w ramach RPO WM;
- 9) wprowadzenie elastycznych możliwości finansowania premii za efekty reintegracyjne w JR w ramach projektów realizowanych w ramach RPO WM.

Problem 4: Redukcja skali współpracy JR w środowisku lokalnym wskutek pandemii.

- 1) kreowanie przestrzeni i możliwości, w tym finansowych, do wspólnych działań JR na rzecz beneficjentów usług reintegracyjnych;
- 2) działania na rzecz zwiększania widoczności JR w środowiskach lokalnych (jako realizatorów istotnych społecznie usług, jako partnerów przedsięwzięć międzysektorowych, sprzedawców/podwykonawców usług);
- 3) działania na rzecz zwiększania wiedzy samorządów lokalnych na temat potencjalnych obszarów kooperacji z JR (m.in. w kontekście deinstytucjonalizacji usług społecznych, tworzenia centrów usług społecznych).

Problem 5: Niedoprecyzowane miejsce JR w systemie podmiotów ekonomii społecznej/instytucji pomocy społecznej, a w konsekwencji deficyt instrumentów wsparcia dla usług reintegracji społeczno-zawodowej JR.

- 1) prowadzenie działań rzeczniczych na rzecz rozwiązań systemowych na poziomie kraju, których celem będzie doprecyzowanie miejsca JR w ramach instytucji pomocy społecznej i otwarcie im szerszych możliwości korzystania z dostępnych dla JOPS form wsparcia;

- 2) precyzyjne zdefiniowanie w dokumentach strategicznych i programowych na poziomie regionu miejsca i roli JR w regionalnym systemie wsparcia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- 3) opracowanie i wdrożenie na poziomie regionu instrumentów wsparcia usług reintegracji społeczno-zawodowej realizowanych przez JR, dedykowanych bezpośrednio dla tej kategorii podmiotów;
- 4) zwiększenie skali wsparcia dla JR w środowisku lokalnym ze strony osób prywatnych oraz podmiotów biznesowych poprzez działania promujące pozytywny wizerunek JR i realizowanych przez nie działań;
- 5) zwiększenie skali wsparcia dla JR ze strony samorządów lokalnych poprzez działania rzecznicze i doradcze dotyczące włączenia dodatkowych/zwiększenia zakresu instrumentów wsparcia dla JR w dokumentach programowych odnoszących się do współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz problematyki włączenia społecznego/rozwoju społecznego;
- 6) zwiększenie możliwości wypracowywania przez JR własnych środków finansowych w ramach działalności wytwórczej lub usługowej poprzez działania rzecznicze na rzecz odpowiednich rozwiązań prawnych na poziomie krajowym;
- 7) zwiększenie skali wsparcia OWES dla JR poprzez włączenie wskaźnika liczby wspartych podmiotów obejmującego w sposób bezpośredni tę grupę PES do sprawozdawczości OWES, wypracowanie standardu wsparcia JR przez OWES oraz działania sieciujące OWES i JR.

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie

ul. Piastowska 32

30-070 Kraków

www.rops.krakow.pl

Opracowanie:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie

Anna Rychły-Mierzwa

Monitoring kondycji jednostek reintegracyjnych

jest elementem projektu

„Małopolski Ośrodek Koordynacji Ekonomii Społecznej – etap II”

realizowanego przez

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie

w ramach

Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego
na lata 2014-2020

Kopiowanie i rozpowszechnianie może być dokonane z podaniem źródła

Kraków 2021